

Mikalojaus Konstantino Čiurlionio jubiliejai

Margarita Janušonienė

Kultūros paveldo departamentas

Birutės g. 3A, LT-62154 Alytus

margarita.janusoniene@kpd.lt

———— Mikalojaus Konstantino Čiurlionio (1875–1911) kūryba vertinta įvairiai: nuo absurdiškų kaltinimų nesidomėjimu paprastų darbo žmonių gyvenimu bei žavėjimosi formalizmu iki adekvataus vertės suvokimo ir tinkamo rūpinimosi palikimo išsaugojimu, tyrinėjimu ir sklaida. Publikacijoje aptariama, kaip menininko gimtinėje Senojoje Varėnoje ir Druskininkuose buvo ruošiamasi 100-ųjų gimimo metinių jubiliejui 1975 m., kas daroma, ruošiantis minėti artėjantį 150-ąjį gimimo metinių jubiliejų. Minint Čiurlionio 100-ąsias gimimo metines, pasirūpinta ilgalaikiu kūrėjo atminimo įamžinimu: nuo Senosios Varėnos iki Druskininkų įrengtas medinių skulptūrų ansamblis *Čiurlionio kelias*, Druskininkuose pastatytas skulptoriaus Vlado Vildžiūno paminklas Čiurlioniui, o Čiurlionio memorialinio muziejaus kiemelyje – skulptoriaus Kazimiero Švažo sukurtas biustas. 2025 m. Lietuva minės Čiurlionio 150-ąsias gimimo metines. Ruoštis pradėta iš anksto: 2017 m. pradėta kurti pirmojo nacionalinio kultūros kelio – Čiurlionio kelio – koncepcija. Siekiama, kad Čiurlionio kelias taptų gyvu kultūros, kultūrinės edukacijos, kultūros paveldo ir turistinio bendradarbiavimo projektu, išsiplėsiąčiu ir už Lietuvos ribų.

Reikšminiai žodžiai: Mikalojus Konstantinas Čiurlionis, jubiliejus, Varėna, Druskininkai, Čiurlionio kelias, paminklas.

Čiurlionis mūsų kultūros istorijoje, kaip lakmuso popierius, išryškinantis su juo susiliečiančių žmonių poelgių, veiksmų, darbų, kalbų esmę.¹

Adelbertas Nedzelskis,

ilgametis M. K. Čiurlionio memorialinio muziejaus Druskininkuose vadovas

M. K. Čiurlionis – išskirtinė lietuvių kultūros asmenybė². Labiausiai žinomas kaip kompozitorius ir dailininkas, tačiau kūrybinė ir visuomeninė jo veikla kur kas platesnė ir įvairiapusiškesnė. Pianistas Rokas Zubovas, M. K. Čiurlionio proanūkis, M. K. Čiurlionio namų Vilniuje direktorius, besirūpinantis Čiurlionio kūrybinio palikimo aktualizavimu ir propagavimu, taikliai pastebi:

Savo kūrybinių ieškojimų įvairiapusiškumu M. K. Čiurlionis gali būti prilyginamas renesanso meistrams. Per vos dešimt metų trukusį kūrybos kelią jis sukūrė apie keturis šimtus muzikos kūrinių, tarp jų dvi stambias simfonines poemas, uvertiūrą, kantatą chorui ir orkestrui, dvi sonatas ir kelis variacijų ciklus fortepijonui, styginių kvartetą, kūrinius chorui. Tuo pat metu, per vos šešerius metus trukusį tapytojo kelią, jis nutapė daugiau nei tris šimtus paveikslų, sukūrė nemažai grafikos darbų, be to, paliko literatūros ir poezijos kūrinių, reiškęsi publicistikoje, eksperimentavo meninėje fotografijoje. Jo užrašų sąsiuviniai iš studijų Varšuvos muzikos institute laikų atskleidžia domėjimąsi geologija ir istorija, chemija ir geometrija, fizika ir astronomija, astrologija ir senovine mitologija, senosiomis ir moderniomis kalbomis, klasikine ir naująja filosofija, rytų ir vakarų religijomis.³

Muzikologas Vytautas Landsbergis, visą gyvenimą paskyręs Čiurlionio kūrybos fenomenui pažinti ir atskleisti, teigia, kad neretai stokojama drąsos įvardyti Čiurlionį buvus genijumi:

1 Adelbertas Nedzelskis, „M. K. Čiurlionio memorialiniam muziejui – 30“, in: *Druskonis*, 1993 m. gegužės 21 d., Nr. 20 (191).

2 Mikalojus Konstantinas Čiurlionis gimė 1875 m. rugsėjo 22 d. Varėnoje (dab. Senoji Varėna), vargonininko Konstantino Čiurlionio ir Adelės Marijos Magdalenos Radmanaitės-Čiurlionienės šeimoje ir buvo vyriausias iš devynių vaikų. Mirė 1911 m. balandžio 10 d. Pustelnike, netoli Varšuvos esančioje sanatorijoje. Palaidotas Rasų kapinėse Vilniuje. Plačiau apie menininko biografiją žr.: *Mikalojus Konstantinas Čiurlionis. Biografija*, [interaktyvus], Nijolė Adomavičienė, 2019, [žiūrėta 2020-09-05], <http://ciurlionis.eu/lt/>.

3 Rokas Zubovas, „Mikalojus Konstantinas Čiurlionis“, [interaktyvus], 2019, [žiūrėta 2020-09-05], <http://ciurlionis.eu/lt/>.

Be reikalo kartais, kalbėdami apie Čiurlionį, lyg ir drovimės, vengiame šios sąvokos; juk sutinkame, kad genijaus esmė – tai nepaprastų žmogaus galių apraiška ir koncentracija, sugebėjimas viską pajungti vienam tikslui. Čiurlionio mene matome tokių skaisčiai spindinčių viršūnių, kurios nebūtų įmanomos pasiekti be ypatingo įgimto susikaupimo ir be intensyviausio kūrybinio darbo. <...> Taip žvelgdami į Čiurlionio kelią, matysime, kad jis ėjo tikslinga kryptimi į visapusišką atsiskleidimą trumpiausiu likimo jam skirtu laiku.⁴

Ankstyva Čiurlionio mirtis amžininkų buvo suvokta kaip didelė lietuvių kultūros netektis. Po mirties menininko kūrybos palikimo išsaugojimu pirmiausiai rūpinosi žmona Sofija Kymantaitė-Čiurlionienė ir sesuo Valerija Čiurlionytė, iš visuomeninių organizacijų – 1907 m. įkurta Lietuvių dailės draugija (Čiurlionis buvo vienas iš draugijos organizatorių). Draugijos pastangomis dailininko darbai eksponuoti pomirtinėse parodose Vilniuje, Kaune, Maskvoje, Sankt Peterburge, antrojeje postimpresionistų parodoje Londone. Po parodų gražinus kūrinius į Lietuvą, Vilniuje buvo įrengta nuolatinė M. K. Čiurlionio kūrinių ekspozicija, veikusi nuo 1913 m. spalio iki 1914 m. lapkričio. 1913 m. sausio 13 d. prie Lietuvių dailės draugijos buvo įkurta Čiurlionio kuopa, kurios vienas pagrindinių tikslų – išsaugoti Čiurlionio palikimą, pirkti dailininko kūrinius⁵. Ryškėjant Pirmojo pasaulinio karo grėsmei ir artėjant frontui, 1915 m. Čiurlionio kūriniai buvo pervežti į Maskvą, tikintis, kad ten bus saugesni⁶. Atgauti kūrinius buvo daug sunkiau, nei išvežti. Tik 1920 m. Lietuvos Respublikos vyriausybės taikos delegacijos pastangomis Lietuvai iš Rusijos gražinti Čiurlionio ir kitų dailininkų kūriniai, liaudies meno kolekcija⁷. Lietuvą paskelbus nepriklausoma respublika, Čiurlionio dailės paveldu aktyviai rūpinosi Paulius Galaunė – meno istorijos žinovas ir Valstybės archeologijos komisijos narys. 1921 m. Steigiama šis Seimas priėmė M. K. Čiurlionio galerijos įstatymą⁸. 1922 m. remiantis šiuo įstatymu, Švietimo ministerija iš Sofijos Kymantaitės-Čiurlionienės

4 Vytautas Landsbergis, *Vainikas Čiurlioniui. Menininko gyvenimo ir kūrybos apybraižos*, Vilnius: Mintis, 1980, p. 222.

5 Plačiau žr.: Laima Bialopetravičienė, „Lietuvių dailės atgimimo šimtmetis“, in: *Dailė*, 2007, Nr. 1, p. 111.

6 Plačiau apie M. K. Čiurlionio kūrinių gabenimą į Maskvą žr.: Milda Mildažytė-Kulikauskienė, *Sesers rūpestis. Valerijos Čiurlionytės-Karužienės gyvenimo ir darbų eskizai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2012, p. 30–33.

7 Plačiau žr.: Laima Bialopetravičienė, *op. cit.*, p. 111.

8 „M. K. Čiurlionies vardo galerijos įstatymas“, in: *Vyriausybės žinios*, 1922–01–17, Nr. 78 (689).

nupirko 193 Čiurlionio kūrinius. 1925 m. gruodžio 13 d. P. Galaunės pastangomis Kaune atidaryta laikinoji Čiurlionio galerija. 1936 m. lapkričio 1 d. galerija perkelta į naujai pastatytus Kauno istorijos ir Čiurlionio dailės muziejų rūmus. Iki 1940 m. ji buvo vadinama Vytauto Didžiojo kultūros muziejumi⁹. Tarpukario Lietuvos dailės istoriją tyrinėjusi dailėtyrininkė Giedrė Jankevičiūtė konstatavo, kad tarpukariu:

visiškai be išlygų pripažintas tik vienas autoritetas – jokių abejonių Lietuvos dailės mėgėjams, politikams, kultūros valdininkams nekėlė Mikalojaus Konstantino Čiurlionio meninio palikimo vertė, jo kūrybos originalumas.¹⁰

Tačiau jau tarpukariu Čiurlionio kūryba vertinta labai skirtingai. Šio menininko kūrybos vertinimų kontroversiškumą išsamiai išstudijavęs muzikologas Jonas Vytautas Bruveris straipsnyje „M. K. Čiurlionio kūrybos recepcija okupacijų metais“ atskleidžia, kad Čiurlionio kūryba ne kartą patyrė absurdiškus viešus išpuolius. Autorius nurodo, kad jau 1926 m. komunistas Zigmas Angarietis jo kūrybą įvertino kaip „pūvančios buržuazijos“ pažiūrų išraišką. Panašų požiūrį 1931 m. pakartojo rašytojų grupės „Trečias frontas“ nariai. Po karo, vis labiau stiprinant visų kultūros sričių indoktrinacija, vėl imtasi Čiurlionio kūrybos pervertinimo, apogėjų pasiekusio 1950–1952 m.¹¹. Sovietmečiu oficialiai, valstybiniu lygiu, Čiurlionio jubiliejų pirmą kartą leista paminėti tik 1955 m., minint 80-ąsias gimimo metines. Tuokart jis labiau minėtas kaip kompozitorius. Nuo 1956-ųjų prasidėjo Čiurlionio reabilitavimas. Tais metais pasirodė ir pirmasis Vytauto Landsbergio, žymiausio Čiurlionio tyrinėtojo, straipsnis „M. K. Čiurlionio meninio palikimo klausimu“¹². Lūžio metais laikytini 1965-ieji, nes 90-osios Čiurlionio gimimo metinės minėtos jau daug plačiau. Spaudoje pasirodė daugybė straipsnių

9 1944 m. muziejus pavadintas Valstybiniu M. K. Čiurlionio dailės muziejumi. 1969 m. naujame muziejaus priestate atidaryta M. K. Čiurlionio kūrinių galerija. Nuo 1997 m. muziejui suteiktas nacionalinio muziejaus statusas (Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus). Plačiau apie Čiurlionio galerijos įkūrimą žr.: Daina Kamarauskienė, „Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus 1921–2012 m. Istorinio portreto štrichai“, in: *Gimtasai kraštas: praeities ir dabarties kultūros metraštis*, t. 5, redaktorių kolegija: Vida Bagdonavičienė [ir kt.], Kaunas: Morkūnas ir Ko, 2012, p. 100–105.

10 Giedrė Jankevičiūtė, *Dailė ir valstybė: dailės gyvenimas Lietuvos Respublikoje 1918–1940*: Monografija, Kaunas: Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 2003, p. 56.

11 Plačiau žr.: Jonas Vytautas Bruveris, „M. K. Čiurlionio kūrybos recepcija okupacijų metais“, in: *Mikalojus Konstantinas Čiurlionis Vilniuje*: Mokslinių straipsnių rinkinys, sud. Nida Gaidauskienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2016, p. 353–373.

12 *Ibid.*, p. 368.

apie jo kūrybą, atidarytą memorialinį muziejų Druskininkuose, įvykusį pirmąjį respublikinį Čiurlionio pianistų ir vargonininkų konkursą. J. V. Bruverio nuomone, reikšmingiausiu 1965-ųjų įvykiu laikytinas V. Landsbergio knygos *Pavasario sonata* išleidimas. Tai buvo solidi mokslinė studija, leidusi Čiurlionį pamatyti ir pajauti visai kitaip. Leidinyje publikuoti patikrinti ir apmąstyti dideli autentiškos informacijos kiekiai, pateiktos naujos, anksčiau negirdėtos muzikos ir dailės kūrinių interpretacijos.

1965-ieji buvo ne šiaip Landsbergio Pavasario sonatos metai. Jos pavadinimą galima laikyti simboliu Čiurlionio kūrybos grįžimo į Lietuvos kultūros gyvenimą apibūdinimu. <...> oficialaus požiūrio pasikeitimas paliudytas ir Šepečio dailėtyros veikalo *Modernizmo metmenys* įžvalgose apie Čiurlionio dailę (1967, antras leidimas 1982).¹³

Memorialinio muziejaus įkūrimas

Įamžinant Čiurlionio atminimą, ypač svarbiu įvykiu laikytinas memorialinio muziejaus įkūrimas Druskininkuose 1963 m. (dabartinis pavadinimas – M. K. Čiurlionio namai – muziejus, Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus filialas; adresas: M. K. Čiurlionio g. 35, Druskininkai). Muziejaus įkūrimu labiausiai rūpinosi jauniausios Čiurlionio seserys V. Čiurlionytė-Karužienė (1886–1982) ir Jadvyga Čiurlionytė (1898–1992). Pirmosios paraiškos dėl muziejaus įkūrimo Lietuvos valdžiai buvo teiktos dar 1948–1949 m., tačiau realūs poslinkiai prasidėjo tik po 1952-ųjų, nurišus menininko ideologinio teismo atgarsiams¹⁴.

Memorialinę Čiurlionių sodybą sudaro du namai: mažesnis, stovintis arčiau gatvės ir orientuotas į ją galu, ir antrasis, stovintis sklypo gilumoje. Į Druskininkus 1878 m. persikėlusį Čiurlionių šeimą kurį laiką nuolatinės gyvenamosios vietos neturėjo, būstą nuomodavosi. Namą, kuriame šiuo metu įrengtas M. K. Čiurlionio muziejus, 1892 m. nupirko kompozitoriaus tėvas. Vėliau, pritrūkus vietos, kaime buvo nupirktas dar vienas senas rąstinis, iš vidaus tinkuotas, iš išorės lentomis apkaltas medinis namas (dab. muzikos namas) ir perkeltas į vakarus nuo jau stovinčio gyvenamojo namo. Šioje vietoje buvęs pastatas 1940 m. sudegė ir buvo atstatytas 1944 m., tik

¹³ *Ibid.*, p. 370.

¹⁴ Plačiau apie memorialinio muziejaus kūrimo Druskininkuose aplinkybes žr.: Milda Mildažytė-Kulikauskienė, *op. cit.*, p. 102–107.

1.
M. K. Čiurlionio namai-muziejus Druskininkuose,
Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2020

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis Memorial Museum
in Druskininkai

šiek tiek trumpesnis¹⁵. Didesniame sklypo gilumoje esančiame name įsikūrė Čiurlionių šeima, o mažesnis, esantis prie kelio, buvo nuomojamas poilsiautojams. Jame tėvai įrengė dirbtuvėlę Mikalojui Konstantinui. Paskutinį kartą šiuose namuose Čiurlionis lankėsi 1910 m. pradžioje, kai sunkiai sergantis sugrįžo iš Peterburgo. 1892–1911 m. juose gyveno beveik visa Čiurlionio šeima: tėvai, broliai, seserys. Į juos jis dažnai sugrįždavo vasaroti, švęsti didžiąsias metų šventes ir kurti. Druskininkuose Čiurlionis gimė daug žymių kūrinių – jauki namų atmosfera ir nuo vaikystės pažįstami apylinkių kraštovaizdžiai įkvėpdavo kūrybai¹⁶.

Muziejaus įkūrimo reikalai užtruko. Reikėjo ne tik sutvarkyti teisinius pastatų nuosavybės klausimus, bet ir nenuilstamai įtikinėti valdžią muziejaus reikalingumu. Šiuo klausimu poziciją pareiškė ir tuometė

¹⁵ Antanina Jarukaitienė, *Mikalojaus Konstantino Čiurlionio sodyba*, G400K, Druskininkai, Kultūros vertybės pagrindinis dosjė, Vilnius, 2003, in: Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos Alytaus skyriaus archyvas.

¹⁶ Plačiau žr.: Marija Rupeikienė, Birutė Šiliniene, „Čiurlionių muziejinė sodyba“, in: *Kultūros paminklų enciklopedija. Rytų Lietuva*, t. 2, Vilnius: Savastis, 1998, p. 107–108.

2.
M. K. Čiurlionio dirbtuvė
namuose-muziejuje
Druskininkuose, Margaritos
Janušonienės nuotrauka,
2020

M. K. Čiurlionis's studio at
his Memorial Museum in
Druskininkai

inteligentija¹⁷. Čiurlionio seserų rūpesčiu šeimos sodyba buvo išsaugota ir 1963 m. birželio 16 d. joje atidarytas M. K. Čiurlionio memorialinis muziejus. Pastato pritaikymo projektą parengė architektas Simonas Ramunis. Pirmoji ekspozicija įrengta namelyje prie kelio, o 1965 m. lankytojams duris atvėrė ir antrasis (muzikos) namas. Tuo pat metu intensyviai tvarkyta

17 1960 m. visuomenininkai ir kultūros darbuotojai (dailininkas A. Žmuidzinavičius, generolas V. Vitkauskas, K. Vairas-Račkauskas, docentas J. Janulis ir kt.) kreipėsi į tuometinį LTSR kultūros ministrą Smilgevičių (nuorašai siūsti LTSR Aukščiausiosios Tarybos pirmininkui (Paleckiu), Ministrų Tarybos pirmininkui (Šumauskui) bei Lietuvos Komunistų Partijos sekretorių (Sniečkui): „Šiuo metu Kauno valstybinio Čiurlionio vardo Dailės muziejaus patalpose vyksta Čiurlionio kūrybinių paroda. <...> Ją lanko ne vien kauniečiai bei vilniečiai, bet ir provincijų gyventojai. Dažnai atvyksta lankytojai ir iš broliškų respublikų. <...> Rašome apie įsteigimą Lietuvoje Čiurlionio vardo memorialinio muziejaus. <...> Tasai muziejus turėtų būti įsteigtas Druskininkuose, kur ligi šiol Kolūkių gatvėje N. 8 išliko medinis namelis, kuriame Čiurlionis sukūrė žymiausius savo tapybinius ir muzikalius veikalus. <...> Sunku būtų rasti Lietuvoje tinkamesnę už Druskininkus vietą Čiurlionio memorialiniam muziejui įsteigti. Nekalbant jau apie nepaprastą šios vietovės gamtos grožį, prisidėtų prie čia veikiančio žinomo Tarybų Sąjungos kurorto išpopuliarinimo“. Plačiau žr.: Laiškas LTSR Kultūros ministrai drg. Smilgevičiui, Vilnius, 1960, in: Antanina Jarukaitienė, *Mikalojaus Konstantino Čiurlionio sodyba*, lapai nenumeruoti.

aplinka, atsodintas sodas: V. Karužienė savo užrašuose yra minėjusi, kad buvo Obelynėje pas profesorių Tada Ivanauską ir gavo Druskininkams 5 obelaites: 3 „Vytis“ ir 2 „Vytaitės“ bei jo selekcijos krūmelių¹⁸. Sodybos aplinką stengiasi sutvarkyti panašiai kaip XIX a. pabaigoje. Muziejaus pastatų interjeras atkurtas pagal Čiurlionio seserų atsiminimus. Memorialiniame muziejuje yra išlikusi autentiška Čiurlionio dirbtuvė su molbertu, palete ir teptukais, didžiajame kambaryje – autentiškas pianinas, kuriuo Varšuvoje studijų metais skambino kompozitorius, du paveikslai.

Memorialinio muziejaus įsteigimas buvo labai reikšmingas įvykis įamžinant Čiurlionio atminimą, tyrinėjant ir populiarinant jo kūrybą. Nuo 1965-ųjų jame kasmet vyksta tradiciniu tapęs tarptautinis muzikos festivalis „Fortepijoninės muzikos vasara Druskininkuose“, tarptautinio menų festivalio „Druskininkų vasara su M. K. Čiurlioniu“ atidarymas, visuomenei pristatomi „M. K. Čiurlionio studijų savaitės“ pranešimai, vyksta tarptautinio konkurso – festivalio „Muzika be sienų“, kasmetinio literatūros festivalio „Poetinis Druskininkų ruduo“ renginiai. Artėjant 100-ųjų Čiurlionio gimimo metinių jubiliejui, 1975 m. memorialinės sodybos teritorijoje pastatytas pagalbinis muziejaus pastatas – kasa, kuriame lankytojai supažindinami su menininko biografija, rengiami koncertai, poezijos skaitymai bei įvairūs susitikimai.

100-asis Čiurlionio gimimo metinių jubiliejus

Ypač iškilmingai ir plačiai minėtos 100-osios Čiurlionio gimimo metinės 1975-aisiais. Daugybė renginių vyko ne tik Lietuvoje, bet ir visoje tuometinėje Tarybų Sąjungoje bei pasaulyje. Jubiliejiniams metams atminti 1977 m. atskira knyga buvo išleistas pagrindinių renginių sąvadas *Čiurlioniui 100*. Leidinio pratarmėje rašoma:

Gausūs jubiliejaus metų renginiai anaipol nebuvo proginio pobūdžio vėjus <...> M. K. Čiurlionio jubiliejų paminėjo ir visa daugiatautė Tarybų šalis <...> Išleisti ir pakartotinai leidžiami M. K. Čiurlionio muzikos kūriniai; jie skamba, atliekami ir pirmokėlio, ir tarptautinį pripažinimą pelniusių muzikų; išleistos ir pakartotinai leidžiamos plokštelės su M. K. Čiurlionio muzikos įrašais, didžiuliais tiražais spausdinamos dailės kūrinių reprodukcijos. Pirmą kartą dienos šviesa išvydo

M. K. Čiurlionio raštai – laiškai, straipsniai, užrašai; pirmą kartą jo kūryba bei veikla imta tyrinėti nuosekliai moksliskai <...> M. K. Čiurlionio, kurio kūryba yra savita, reikšminga XX a. meno apskritai apraiška, jubiliejus buvo paminėtas ir kituose Europos kraštuose bei kituose žemynuose – Amerikoje, Azijoje, Australijoje.¹⁹

Atmetus tarybinių laikų tekstams būdingą pompastiką, kad tik tarybų valdžios metais tarybinių tautų kultūra atsigavo ir suklestėjo, knygoje gausu vertingos faktografinės medžiagos. Nurodytos Čiurlionio 100-ųjų gimimo metinių jubiliejaus respublikinės ir sąjunginės komisijų sudėtys, aprašytos išskilmės Operos ir baleto teatre Vilniuje, Muzikiniame teatre Kaune, minėjimas Didžiajame teatre Maskvoje. Pateikta duomenų apie medinių skulptūrų ansamblio *M. K. Čiurlionio kelias* prie plento nuo Senosios Varėnos iki Druskininkų atidarymą, Vlodo Vildžiūno paminklo M. K. Čiurlioniui Druskininkuose atidengimą. Didžiąją leidinio dalį sudaro jubiliejinės mokslinės konferencijos „M. K. Čiurlionio kūryba ir lietuvių meno uždaviniai“ pranešimų publikacijos. Atskirame skyriuje atskleidžiama Čiurlionio tema lietuvių menininkų kūryboje. Paskutiniame skyriuje pristatyti jubiliejiniai renginiai Lietuvoje ir visame pasaulyje.

Minint 100-ąsias Čiurlionio gimimo metines, taikytas tradicinis iškilų asmenybių pagerbimo ir reaktualizavimo metodas: kūrėjo atminimas aktualintas plačiai ir išsamiai pristatant bei analizuojant biografiją ir kūrybą. Organizuota daug daugiau koncertų, parodų, atminimo vakarų, konferencijų, išleista solidžių leidinių, pagausėjo publikacijų. Ir ne tik Lietuvoje, bet ir kitose šalyse – tarptautinė dimensija tapo akivaizdi, renginių ir refleksijų geografija pastebimai išsiplėtė. Tai, kad artėjant jubiliejui, Čiurlionio kūrybai rodytas nuolatinis dėmesys, rodo įvairių publikacijų ir mokslinių studijų gausa: per 1974–1976 m. lietuvių kalba jų būta apie 600, apie 200 – rusų kalba, po 50 – latvių, lenkų, vokiečių kalbomis, nemažai publikacijų kitomis kalbomis. Vienas svarbiausių jubiliejaus metų renginių buvo tarptautinė mokslinė konferencija „M. K. Čiurlionio kūryba ir lietuvių meno uždaviniai“, vykusį Vilniuje 1975 m. rugsėjo 23–24 d. Balio Dvariono muzikos mokykloje. Tarptautiškumo dimensija buvo svarbi: pranešimus skaitė ne tik Lietuvos mokslininkai, bet ir svečiai iš Maskvos, Leningrado, Varšuvos,

¹⁹ *Čiurlioniui 100*, sud. Jonas Bruveris, Vilnius: Vaga, 1977, p. 3. Knyga išleista 15 tūkst. egz. tiražu, ji turėta dažnuose namuose.

Berlyno. Čiurlionio kūryba analizuota pasaulinio ir Lietuvos meno kontekste, aptarti palikimo išsaugojimo ir sklaidos klausimai. Konferencijoje išryškėjo, kad esama labai įvairių požiūrių į Čiurlionio kūrybą, taip pat ir tai, kad labai daug aktualių ir analizuotinų jo kūrybos problemų iš esmės nepradėtos tyrinėti²⁰. Konferencijos, koncertai, parodos, leidiniai ir publikacijos turėjo ne vien mokslinę ir kultūrinę, bet ir politinę reikšmę – Lietuva turėjo pasaulinio lygio menininką ir tai buvo pripažįstama sąjunginiu mastu.

Lietuvoje, be daugybės įprastinio formato renginių (koncertų, atminimo vakarų etc.), pasirūpinta ir „ilgalaikiu“ kūrėjo atminimo įamžinimu jo gimtinėje Senojoje Varėnoje ir vaikystės mieste Druskininkuose. Nuo Senosios Varėnos iki Druskininkų nuspręsta įrengti medinių skulptūrų ansamblį Čiurlionio gyvenimo ir kūrybos motyvais, o Druskininkuose pastatyti paminklą Čiurlioniui. Monumentalus paminklas nuo seno buvo suvokiamas kaip aukščiausia pagarbos asmeniui ar įvykiui išraiškos forma. Sovietmečiu paminklų statymas viešosiose erdvėse buvo griežtai reglamentuojamas ir kontroliuojamas²¹. Sukurti paminklinį Čiurlionio biustą buvo patikėta skulptoriui Kaziu Švažiui²². Gavęs užsakymą, jis iš balto marmuro iškalė nuosaikios lakoniškos formos paminklą, sudarytą iš vertikalaus stačiakampio postamento su ant jo įkomponuotu stilizuotų formų skulptūriniu Čiurlionio portretu. Galbūt paminklinis biustas užsakovams pasirodė nepakankamai reprezentatyvus, nes M. K. Čiurlionio 100-mečio minėjimo komisijos pirmininkas, tuometinis kultūros ministras Lionginas Šepetys dėl kito paminklo sukūrimo kreipėsi į skulptorių Vladą Vildžiūną. Paminklo kūrimo aplinkybės išsamiai aptartos Elonos Lubytės publikacijose²³. V. Vildžiūnas jau buvo

20 *Ibid.*, p. 45.

21 Dailėtyrininkė Elona Lubytė nurodo, kad XX a. 7–9 deš. lietuvių paminklinė skulptūra plėtojosi pagal bendrą sovietų monumentaliosios propagandos plano programą. Statomi paminklai buvo skirstomi pagal hierarchiją. Valstybinės reikšmės lygio paminklus užsakyti ir aprobuoti galėjo tik TSRS Centro Komitetas ir Tarybų Sąjungos Ministrų Taryba, o paminklinius biustus leista statyti respublikoms vietinės aukščiausios valdžios sprendimu. Paminklai Lietuvos istorijos ir kultūros veikėjams dažniausiai būdavo įvardijami paminkliniais biustais. Plačiau žr.: Elona Lubytė, „Lietuvos dailės muziejaus šiuolaikinės lietuvių skulptūros rinkinio istorija: Vilniaus Jeruzalės sodo skulptūrų meno autonomijos siekiai ir jų kolekcija“, in: *Lietuvos dailės muziejaus metraštis 20*, sud. Danutė Mukienė, Vilnius, 2017, p. 73.

22 Tai buvo antrasis K. Švažo sukurtas M. K. Čiurlionio portretas. Pirmąjį Čiurlionio biustą K. Švažas sukūrė 1965 m. Plačiau žr.: Gražina Martinaitienė, „Dailininkai – dailininkui“, in: *Čiurlioniui 100*, sud. Jonas Bruveris, Vilnius: Vaga, 1977, p. 258.

23 Elona Lubytė, „Lietuvos dailės muziejaus šiuolaikinės lietuvių skulptūros rinkinio istorija“, p. 67–110; Eadem, „Tyliojo modernizmo herojus naujų sovietmečio tyrimų šviesoje: socialinis skulptoriaus Vlado Vildžiūno portretas“, in: *Acta Academiae Artium Vilnensis*, Vilnius, 2019, t. 95: *Ar buvo tylusis modernizmas Lietuvoje?*, sud. Elona Lubytė, p. 131–170.

3.

Paminklas M. K. Čiurlioniui Druskininkuose (skulptorius Vladas Vildžiūnas, architektas Rimantas Dičius), 1975, Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2020

Monument to M. K. Čiurlionis in Druskininkai (sculptor Vladas Vildžiūnas, architect Rimantas Dičius), 1975

sukūręs Čiurlionio portretų ciklą iš medžio (1964–1968), o prie naujojo Kau-
no M. K. Čiurlionio dailės galerijos priestato stovėjo jo darbas – modernių
formų kompozicija *Trys karaliai* (1967–1968). Skulptorius sutikęs kurti pa-
minklą Čiurlioniui su sąlyga, kad jo tuo metu niekas nekontroliuotų. Minis-
tras sutikęs, bet su išlyga, kad jis asmeniškai galėsias pasižiūrėti. Faktiškai
V. Vildžiūnui buvo suteikta visiška kūrybinė laisvė. Valdžios pademonstruo-
tas pasitikėjimas pasiteisino – buvo sukurtas įspūdingas paminklas: nors jis
vadintas paminkliniu biustu, bet visa savo sąranga panašus į monumentalų
figūrinį portretą. Skulptūra išlieta iš bronzos, pastatyta ant žemo granitinio
postamento su iškalta Čiurlionio monograma MKČ. Skulptūrinis sprendi-
mas novatoriškas ir originalus – abstrakčios vertikalios postamento formos
yra tarsi stilizuota figūra, užbaigta schematiškų formų Čiurlionio biustu su

ant krūtinės sukryžiuotomis rankomis. Kompozicija frontali, simetriška, didinga, bet formų ir silueto ritmika labai gyva, dinamiška. Įtaigiai išreikšta augančio vertikality, kilimo aukštyn plastinė metafora – čiurlioniškos dvasios vektoriai visuomet buvo orientuoti į šviesą, aukštumas ir beribius tolius. Šis paminklas pastatytas specialiai architekto Rimanto Dičiaus suprojektuotame skvere. Aikštė aplink paminklą išklota raudono atspalvio granito plokštėmis. Judėjimo link ir aplink paminklą kryptį brėžia vingiuojančios balto betono juostos – tai artėjančios viena prie kitos, tai tolstančios, prieš paminklą išsiskiriančios, už jo – vėl susibėgančios. Šių juostų grafinis brėžinys atkartoja paminklo siluetą. Iš šonų ir nugarinėje jo pusėje skvero erdvę uždaro želdiniai ir medžių masyvai. Skulptoriaus V. Vildžiūno ir architekto R. Dičiaus bendradarbiavimas buvo labai sėkmingas – skvero su paminklu visumos sprendinys dailėtyrininkų gerai vertintas ir iš karto po pastatymo, ir vėlesnėse publikacijose. Gražinos Martinaitienės nuomone: „paminklas M. K. Čiurlioniui yra ne tik paties V. Vildžiūno, bet ir visos lietuvių monumentalistikos vienas aukščiausiųjų taškų“²⁴.

Paminklas Čiurlioniui su sovietmečio laikų šventėms būdingomis išskilmėmis ir ritualais, dalyvaujant aukščiausiai politinei valdžiai, iškilmingai atidengtas 1975 m. rugsėjo 22 dieną²⁵. Skulptoriaus K. Švažo sukurtas marmurinis Čiurlionio portretas buvo pastatytas labiau jam tinkančioje kamerninėje memorialinės sodybos kiemelio erdvėje (architektė – Živilė Mačionienė)²⁶. 1975 m., minint Čiurlionio gimimo šimtmetį, Druskininkai praturtėjo dviem menininkui skirtais paminklais.

1975 m. taip pat pradėtas kurti medinių skulptūrų ansamblis *M. K. Čiurlionio kelias* nuo Senosios Varėnos iki Druskininkų. Dauguma monumentaliųjų skulptūrų sukurtos 1975 m. Perlojoje ir 1976 m. Merkinėje vykusių kūrybinių stovyklų metu. Jose dirbo 26 liaudies meistrai: medžio drožėjai, kalviai, tapytoja. Interpretuodami ir reflektuodami Čiurlionio kūrybą, jie sukūrė 24 modernių formų monumentalias skulptūras ir

24 Už paminklą Čiurlioniui V. Vildžiūnas ir R. Dičius apdovanoti 1976 metų Respublikine premija. Plačiau žr.: Gražina Martinaitienė, op. cit., p. 259. Dailėtyrininkės Giedrės Jankevičiūtės vertinimu, paminklo aplinkos sutvarkymas architektūriniu požiūriu yra vienas geriausių Lietuvoje; Giedrė Jankevičiūtė, „Mikalojaus Konstantino Čiurlionio paminklas“, in: *Kultūros paminklų enciklopedija. Rytų Lietuva*, t. 1, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996, p. 109.

25 Plačiau apie paminklo atidengimo iškilmes: *Čiurlioniui 100*, p. 28–32.

26 Plačiau apie K. Švažo sukurtą paminklinį Čiurlionio biustą: Giedrė Jankevičiūtė, „Mikalojaus Konstantino Čiurlionio biustas“, in: *Kultūros paminklų enciklopedija. Rytų Lietuva*, t. 1, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996, p. 108.

koplytstulpius. Skulptūros drožtos iš vientisų ažuolų kamienų, dekoruotos įvairaus aukščio reljefais, kuriuose atspindėti Čiurlionio gyvenimo ir kūrybos motyvai. Kai kurios jų polichromuotos, dauguma puoštos kalvių darbo metalinėmis saulutėmis ir kitais dekoratyviniais elementais. Tautodailininkai dirbo vieni kitiems padėdami, neretai vieną kūrinį papildydavo keli autoriai. Pavienės skulptūros ir jų grupės pastatytos 14 pakelės vietų ir yra gerai matomos važiuojant keliu Varėna–Druskininkai. M. K. Čiurlionio monumentalių skulptūrų kelio idėjos autorius – žurnalistas Jonas Tadas Tešėckas, kūrybinėms stovykloms vadovavo skulptorius Steponas Šarapovas, konsultavo menotyrininkė Aldona Kireilienė. Jiems teko sugrupuoti skirtingo braižo kūrinius, parinkti tinkamiausias vietas ir taip išdėstyti 50 km ilgio kelio atkarpoje, kad jie taptų prasminę ryšį turinčia visuma, ansambliu²⁷.

Čiurlionio kelias prasideda Senojoje Varėnoje, ties Vilniaus–Druskininkų ir Alytaus–Varėnos kelių sankirta. Pirmąją objektų grupę sudaro portretinė Čiurlionio skulptūra su inicialais MKČ100, dviaukštis ornamentuotas stogastulpis su figūriniais bareljefais, vaizduojančiais Čiurlionių su tėvais, ir stela su Čiurlionio kelių kūrusių autorių pavardėmis. Kitos skulptūros ir jų grupės pakelėje išdėstytos kas keletą kilometrų. Kelias baigiasi Druskininkų prieigose, netoli „Girios aidas“ muziejaus. Oficialus atidarymo renginys įvyko 1975 m. rugsėjo 12 dieną. Tais metais pastatyta 15 trijų–penkių metrų aukščio skulptūrų ir koplytstulpių. Dailėtyrininkės Irenos Kostkevičiūtės vertinimu:

Čiurlionio kelio paminklai užėmė mūsų liaudies monumentalistikoje žymią vietą ir reikšmingi keliais atžvilgiais. Jie ženklina svarbų posūkį pačioje dabarties liaudies dailėje, jos žingsnį iš parodų salių į platesnį visuomeninio gyvenimo akiratį. Kaip esminė tautodailės gyvavimo sąlyga akivaizdžiai išryškėjo gyvybingas meninės kolektyvinės sąmonės tęstinumas.²⁸

27 Dalis Čiurlionio kelio skulptūrų pastatyta vėliau: A. Nedzelskio stogastulpis *Saugantiems mišką* paskutinėje kelio skulptūrų grupėje prie Druskininkų – 7 deš. pabaigoje, 1983 m. Glėbo ežero atabrada pastatyta Stasio Karanausko skulptūra *Žaltys Žilvinas*, 1985 m. – Antano Česnulio *Paros laikai*. Plačiau apie Čiurlionio kelio skulptūras: Algis Kašėta, Algimantas Patašius, „Čiurlionio kelias“, in: *Kultūros paminklų enciklopedija. Rytų Lietuva*, t. 2, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1998, p. 290–291; Adelbertas Nedzelskis, *Čiurlionio kelias*, Mikalojaus Konstantino Čiurlionio 125-osioms gimimo metinėms skirtas Čiurlionio draugijos Druskininkų skyriaus leidinys – lankstinukas, Druskininkai: Dizainas SOFA, 2000.

28 Plačiau žr.: Irena Kostkevičiūtė, „M. K. Čiurlionio kelias“, in: *Čiurlioniui 100*, sud. Jonas Bruveris, Vilnius: Vaga, 1977, p. 261–264.

4.

Paminklas M. K. Čiurlioniui M. K. Čiurlionio namų-
muziejaus sodyboje (skulptorius Kazys Švažas,
architektė Živilė Mačionienė), 1975, Margaritos
Janušonienės nuotrauka, 2020

Monument to M. K. Čiurlionis in the garden of his
Memorial Museum (sculptor Kazys Švažas, architect
Živilė Mačionienė), 1975

Margarita Janušonienė —

Mikalojaus Konstantino Čiurlionio jubiliejai

Ansamblių kūrė tautodailininkai Vytautas Jarutis, Stasys Karanauskas, Jonas Paulauskas, Stasys Riauba, Ipolitas Užkurnys 1976 m. apdovanoti Respublikine Kultūros ministerijos premija. 1978 m. M. K. Čiurlionio kelio skulptūrų ansamblis buvo įrašytas į Lietuvos Respublikos istorijos ir kultūros paminklų sąrašą (dabartinis atitikmuo – Kultūros vertybių registras)²⁹.

Druskininkų miestui M. K. Čiurlionio memorialinio muziejaus įkūrimas ir paminklų Čiurlioniui pastatymas 100-ųjų gimimo metinių proga buvo labai reikšmingi įvykiai, paskatinę kultūrinį turizmą, suaktyvinę kultūrinį miesto gyvenimą, nustatę tam tikrą tradiciniais ir tęstiniais tapusių Čiurlionio atminimui skirtų renginių ritmą. Jubiliejaus metu susiformavusios tradicijos turėjo ne tik didelę kultūrinę, bet ir šviečiamąją – edukacinę reikšmę. Muziejaus fonduose gausėjant eksponatų ir įvairios medžiagos apie Čiurlionį kiekiam, augant turistų ir vietos lankytojų srautams, dviejuose mažuose memorialinio muziejaus pastatuose pradėjo trūkti ekspozicinio ploto. 1975 m. muziejus buvo išplėstas – pastatytas naujas administracinis pastatas gretimame sklype pagal architektės Ž. Mačionienės projektą. Nuo pat muziejaus įkūrimo pradžios apie Čiurlionį stengtasi pasakoti ne tik muziejaus lankytojams, bet ir už jo ribų: skaitytos paskaitos įvairiose miesto įstaigose ir sanatorijose, rengti kursai ekskursijų vadovams, vėliau skaityti dvejus metus trunkantys (1–2 paskaitos per mėnesį) dailės istorijos paskaitų ciklai. Iškalbingas ir muziejaus lankytojų skaičiaus augimas: veiklos pradžioje per metus muziejų aplankydavo 20 000, 1973 m. – 35 000, 1975 m. – 55 000, 1987 m. – 116 000 lankytojų, kasdien pravedant vidutiniškai 10 ekskursijų³⁰.

100-ųjų Čiurlionio gimimo metinių renginiai ir su jais susijusi jubiliejinė produkcija ir Lietuvoje, ir tuometinėje Tarybų Sąjungoje, ir kitoje šalyse turėjo neabejotinai didelę reikšmę Čiurlionio kūrybos pažinimui bei sklaidai ne tik vietiniu, bet ir tarptautiniu lygmeniu. Čiurlionio kūrybos

29 *Lietuvos Respublikos istorijos ir kultūros paminklų sąrašas (1978–1990 m.)*, Vilnius: Savastis, 1993, p. 306. Pagal tuo metu galiojusius kriterijus, nesilaikant amžiaus cenzos į Lietuvos Respublikos istorijos ir kultūros paminklų sąrašus buvo įtraukiami ir neseniai sukurti kūriniai, turintys didelę meninę vertę ir tie, kurių autoriai apdovanoti respublikinėmis premijomis. Į šį sąrašą taip pat buvo įtraukti ir V. Vildžiūno bei K. Švažo sukurti M. K. Čiurlionio paminklai, 1975 m. pastatyti Druskininkuose. Plačiau žr.: *Lietuvos TSR kultūros paminklų sąrašas (tęsinys)*, Vilnius: „Pergalės“ spaustuvė, 1977, p. 35.

30 Plačiau žr.: Adelbertas Nedzelskis, „M. K. Čiurlionio memorialiniam muziejui – 30“, in: *Druskonis*, 1993 m. gegužės 14 d., Nr. 19 (190); *Druskonis*, 1993 m. gegužės 21 d., Nr. 20 (191); *Druskonis*, 1993 m. gegužės 28 d., Nr. 21 (192).

tyrimas, vertinimas ir įk kontekstinimas pasaulio dailės ir muzikos istorijoje tapo nuolatine tęstine veikla. Akademinis ir profesionaliosios kultūros sektoriai į jubiliejinių metų paminėjimą įsitraukė instituciniu lygmeniu, tačiau dauguma renginių buvo prieinami įvairiems visuomenės sluoksniams. 100-osioms Čiurlionio gimimo metinėms skirtų renginių ir priemonių reikšmė buvo politinė, kultūrinė, edukacinė, jie palietė ir įtraukė didelius žmonių kiekius. Ir prieš tai, ir vėliau nė vieno kultūros veikėjo jubiliejus Lietuvoje nebuvo minėtas taip plačiai kaip Čiurlionio.

Ruošiantis 150-ųjų Čiurlionio gimimo metinių jubiliejui

2025 m. Lietuva minės Čiurlionio 150-ąsias gimimo metines. Siekiant tinkamai įamžinti kūrėjo atminimą, pradėta kurti pirmojo nacionalinio kultūros kelio – M. K. Čiurlionio kelio (toliau – Čiurlionio kelias) koncepcija³¹, sudarytas maršrutas. Numatyta, kad jis vingiuos per visą Lietuvą ir apims vietas, susijusias su menininko gyvenimu ir kūryba. Beveik 500 km ilgio kelias prasideda Dzūkijoje ir tęsiasi iki Baltijos jūros. Pagrindiniai kelio taškai – Varėna, Druskininkai, Vilnius, Kaunas, Rietavas, Plungė, Palanga. Tai vietos, vienaip ar kitaip susijusios su Čiurlionio gyvenimu ir kūryba. Siekiama, kad Čiurlionio kelias taptų įtraukios kultūros, kultūrinės edukacijos, kultūros paveldo ir turistinio bendradarbiavimo projektu, išsiplėsiančiu ir už Lietuvos ribų. Iki 2025 m., kai bus minimos Čiurlionio 150-osios gimimo metinės, planuojama į nacionalinį kelią įtraukti Lenkiją, Vokietiją, Rusiją, kitas su kompozitoriumi susijusias šalis.

Idėjinis Čiurlionio kelio vadovas ir šio projekto perpetuum mobile – kūrėjo provaikaitis R. Zubovas. Jo nuomone, unikalus Čiurlionio kelias lygintinas su didžiausios Lietuvos upės Nemuno simboliškai reikšme:

šis kelias – tai naujas, kūniškas, būdas prisiliesti prie M. K. Čiurlionio, iš tikrųjų pagrįsti, kur jis vaikščiojo, kur buvo, ką matė, kuo pripildydavo savo dienas. <...> keliaujant Čiurlionio keliu – ar realiomis vietomis, ar interneto erdvėje – M. K. Čiurlionis tampa labai konkrečiu mūsų bičiuliu. <...> Čiurlionio kelio ir Nemuno kelio

31 Čiurlionio kelio koncepcijos sukūrimui kultūros ministrės įsakymu sudaryta skaitlinga darbo grupė, į kurią įtraukta daug įvairaus valstybės ir savivaldos lygmens politikų, mokslininkų, specialistų. Plačiau žr.: 2017 m. lapkričio 29 d. Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymas Nr. IV-1140 „Dėl darbo grupės sudarymo, [interaktyvus], [žiūrėta 2020-09-05], <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/c3332070d50511e7910a89ac20768b0f/asr>: Atnaujintos sudėties darbo grupė iki 2019 m. rugsėjo 15 d. turėjo parengti ir Kultūros ministerijos vadovybei pateikti pasiūlymus dėl M. K. Čiurlionio kultūros kelio formavimo ir plėtojimo Lietuvoje. Pasiūlymai viešai nepristatyti ir nepaviešinti.

5.
Pirmoji M. K. Čiurlionio kelio monumentaliųjų
skulptūrų grupė, Margaritos Janušonienės nuotrauka,
2020

The first group of monumental sculptures of the
Čiurlionis Way

per Lietuvą paralelė yra per daug graži, kad ją nepasinaudotum. Nemunas yra mūsų gyvybės arterija. Panašiai ir Čiurlionio kelias vienybės aplink jo gyvenimą, nes M. K. Čiurlionis jau šimtą metų yra mūsų kultūrinė arterija, aplink kurią būriasi įvairiausių kūrybinių specialybių žmonės.³²

Nacionalinio Čiurlionio kultūros kelio pradžia – jo gimtinėje Senojoje Varėnoje. Ilgametės Varėnos rajono savivaldybės kultūros ir sporto skyriaus vedėjos Reginos Svirskienės nuomone, Senoji Varėna ilgą laiką nepelnytai buvo tarsi iškritusi iš Čiurlionio kultūrinės topografijos vietų. Anot jos, sovietmečiu akcentuota, kad Čiurlionis gimė ir gyveno Druskininkuose. Ten buvo Čiurlionių šeimos memorialinė sodyba, o Varėnoje – nieko, jokio ženklo, kas sietų vietovę su Čiurlioniu. Ypatingų renginių Varėnoje nevyko iki tol, kol kunigo Pranciškaus Čivilio iniciatyva buvo pastatyta Senosios Varėnos Šv. arkangelo Mykolo bažnyčia, kurios projektą 1990 m. paruošė architektai Brunonas Bakaitis ir Gediminas Baravykas. Projektuojant remtasi Čiurlionio kūrybai artimomis formomis ir ritmais. Pagrindinis modernių formų bažnyčios akcentas – aukšta atvira varpinė, primenanti Čiurlionio paveikslo *Pavasario simfonija* varpinę. Bažnyčia pastatyta ir pašventinta 1994 metais. 1995-aisiais pradėjo veikti Čiurlionio draugijos Senosios Varėnos skyrius, kurio įkūrėja – buvusi ilgametė šio skyriaus pirmininkė, medicinos mokslų daktarė Gražina Jaronienė. Jaronių šeimai atvykus į Varėną, prasidėjo ir krašto, kuriame gimė Čiurlionis, garsinimas. Sėkmingai prie to prisidėjo savivaldybė, Varėnos kultūros centras ir bažnyčia. Pastarosios rūsyje įkurta parodų salė, Senosios Varėnos vaikų darželyje – Čiurlionio kambarys, kuriame vyko įvairios edukacijos vaikams, konferencijos, skirtos Čiurlioniui atminti, kūrybos pažinimui ir sklaidai. Čiurlionio draugija užmezgė glaudų ryšį su Sankt Peterburgo, Druskininkų Čiurlionio draugijomis. Kunigo P. Čivilio pastangomis Senosios Varėnos bažnyčioje vis daugėjo menininko gimimą Varėnoje primenančių ženklų. 1995 m., minint 120-ąsias Čiurlionio gimimo metines, atidengta atminimo lenta (skulptorius Mantas Paulauskas), 2002–2006 m. įstatyti Vytauto Švarlio sukurti vitražai, 2015 m. šventoriuje pastatyta M. Paulausko skulptūra *Angelas*. 2005 m. 130-ųjų Čiurlionio gimimo metinių proga suorganizuotas chorų festivalis

32 Jurgita Jačėnaitė, „Pirmuoju nacionaliniu kultūros keliu su bičiuliu M. K. Čiurlioniu“, in: bernardinai.lt, [interaktyvus], 2019 05 24, [žiūrėta 2020-09-10], <https://www.bernardinai.lt/2019-05-24-pirmuoju-nacionaliniu-kulturos-keliu-su-biciuliu-m-k-ciurlioniu/>.

„Beauštanti aušrelė“, minint 140-ąsias metines surengtas tarptautinis chorų festivalis „Bėkit bareliai“³³.

2019 m. gegužės 23 d. startavo nacionalinis kultūros kelias „Čiurlionio kelias“. Visuomenei pristatytas portalas www.ciurlioniokelias.lt ir pirmasis specialusis projektas – kultūrinės topografijos savaitė Čiurlionio Lietuva. Pirmasis šio projekto renginys įvyko 2019 m. gegužės 24 d. Senojoje Varėnoje. Pagrindiniais jo akcentais tapo neseniai identifikuotos M. K. Čiurlionio gimimo vietos pažymėjimas atminimo ženklų Senosios Varėnos Šv. arkangelo Mykolo bažnyčios šventoriuje ir M. K. Čiurlionio gimimo Metrikos pristatymas Senosios Varėnos Šv. arkangelo Mykolo bažnyčioje. Vėliau vyko įvairūs Čiurlionio gyvenimą ir kūrybą aktualizuojantys renginiai kituose Čiurlionio kelio miestuose (25 d. – Druskininkuose, 26 d. – Vilniuje, 28 d. – Kaune, 29 d. – Plungėje, 30 d. – Rietave, 31 d. – Palangoje).

Tiksli M. K. Čiurlionio gimimo vieta ilgą laiką nebuvo nustatyta. 2016 m. Varėnos rajono savivaldybės mero Algio Kašėtos iniciatyva vykdyti istoriniai tyrimai, skirti tikrajai Čiurlionių namo vietai identifikuoti. Istorikė Laima Vileikienė atliko Čiurlionių šeimos gyvenamosios vietos Senojoje Varėnoje istorinių ir ikonografinių šaltinių analizę, bet archyvinių duomenų apie menininko gyvenamąją vietą 1875–1877 m. neaptiko. M. K. Čiurlionio draugijos Senosios Varėnos skyrius palaikė ryšius su Sankt Peterburgo M. K. Čiurlionio draugija, todėl buvo paprašyta jų pagalbos. 2017 m. iš Sankt Peterburgo valstybinio istorijos archyvo parvežta XIX a. žemėlapių kopija, kurioje aiškiai matomi pirmosios bažnyčios ir penkių šalia esančių pastatų kontūrai. Vadovaujantis istorikės L. Vileikienės teigimu, kad bažnyčios tarnai gyveno prie bažnyčios stovėjusiame parapijos name, pavyko tiksliau nustatyti M. K. Čiurlionio gimimo vietą, ją lokalizuojant prie bažnyčios buvusiuose pastatuose³⁴. 2019 m. Čiurlionio gimimo vieta Senosios Varėnos Šv. arkangelo Mykolo bažnyčios šventoriuje pažymėta laikinu ženklu³⁵. 2020 m. birželio mėnesį paskelbtas viešas M. K. Čiurlionio gimimo vietos įamžinimo Senojoje Varėnoje idėjos projekto konkursas. Minint

³³ Margaritos Janušonienės pokalbis su Regina Svirskiene, 2020 02 03, in: Margaritos Janušonienės asmeninis archyvas.

³⁴ „M. K. Čiurlionio gimimo vietos įamžinimo Senojoje Varėnoje idėjos projekto konkurso sąlygos“, [interaktyvus], 2020, [žiūrėta 2020-09-05], <https://varena.lt/aukcionai-konkursai/skelbiamas-m-k-ciurlionio-gimimo-vietos-iamzinimo-senojoje-varenoje-idejos-projekto-konkursas-2/>.

³⁵ Ženklą sukūrė ilgametis Varėnos rajono savivaldybės architektas Gintautas Sereičikas, pagamino UAB „Alpera“.

145-ąsias kūrėjo gimimo metines, 2020 m. rugsėjo 22 d. paskelbta, kad konkursą laimėjo UAB „Architektūros linija“ (skulptorius Gediminas Piekuras, idėjos autorius Gintaras Čaikauskas), pasiūlę stilizuotą skulptūrinį XIX a. pabaigos žemėlapiu, kuriame pavaizduota Čiurlionių šeimos gyvenamoji vieta, maketą³⁶. Jį planuojama pastatyti 2021 metais.

Neatskiriama Čiurlionio kelio kultūrinės topografijos dalimi yra 1975 m. šalia Varėnos–Druskininkų kelio įrengtas skulptūrų ansamblis *M. K. Čiurlionio kelias*. Laikui bėgant, medinių skulptūrų būklė dėl atmosferos poveikio nuolat blogėjo. Artėjant menininko 120-osioms gimimo metinėms, 1994 m. Varėnos rajono savivaldybės rūpesčiu jos restauruotos, sutvarkyta aplinka. Dar kartą skulptūrų palaikomoji priežiūra vykdyta 2000-aisiais. 2015 m. kai kurių Čiurlionio kelio skulptūrų būklė stipriai pablogėjo, vėl pradėta aktyviau rūpintis jų konservavimo ir restauravimo galimybėmis. Kadangi valstybės biudžeto lėšomis galima finansuoti tik valstybės saugomus kultūros paveldo objektus, 2018 m. M. K. Čiurlionio kelio skulptūros buvo paskelbtos valstybės saugomais kultūros paveldo objektais³⁷. Tai turėtų palengvinti šių paveldo objektų finansavimo galimybių paieškas.

2019 m. pavasarį dėl avarinės būklės į saugias patalpas teko perkelti vieną išpūdingiausių *M. K. Čiurlionio kelio* skulptūrų *Žaltys Žilvinas*, stovėjusią Glėbo ežero atabrade. Atlikus skulptūros konservavimo darbus, ją saugoti ketinama perduoti Varėnos savivaldybės muziejui, o prie Glėbo ežero pastatyti skulptūros *Žaltys Žilvinas* kopiją³⁸. Aktualizuojant ir plėtojant nacionalinio Čiurlionio kultūros kelio maršrutą, tikimasi rasti lėšų ir kitų skulptūrų konservavimo ir restauravimo darbams, nes šios skulptūros ir jų grupės – reikšmingi ir patrauklūs vizualiniai šio kelio akcentai.

³⁶ „M. K. Čiurlionio gimimo vietos įamžinimo Senojoje Varėnoje idėjos konkurso rezultatai“, [interaktyvus], 2020, [žiūrėta 2020-09-25], <https://varena.lt/naujienos/m-k-ciurlionio-gimimo-vietos-iamzinimo-senojoje-varenoje-idejos-konkurso-rezultatai/>.

³⁷ Plačiau žr.: 2018 m. rugsėjo 10 d. Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymas Nr. IV-665 „Dėl kultūros paveldo objektų paskelbimo valstybės saugomais“, [interaktyvus], 2018, [žiūrėta 2020-09-05], <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/193a6180b4ef11e88ff64a5eccc703f89b>; Kultūros vertybių registras. Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos. Mikalojaus Konstantino Čiurlionio kelio skulptūrų grupė, 2018 05 14 Nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos aktas Nr. KPD-AV-1239, [interaktyvus], [žiūrėta 2020-09-05], <https://kvr.kpd.lt/#/static-search-results/1ec79481-12e8-4cd6-8924-f26c3ff2a009//////////478>.

³⁸ 2020 m. Varėnos kultūros centras teikė paraiškas Lietuvos kultūros tarybai ir gavo dalinį finansavimą autentiškos *Žalčio Žilvino* skulptūros konservavimo darbams bei kopijai sukurti. Skulptūros *Žaltys Žilvinas* kopija originalo vietoje pastatyta 2020 m. lapkričio 9 d. (autorius – tautodailininkas Mindaugas Vyšniauskas).

6.

Stasys Karanauskas, M. K. Čiurlionio kelio skulptūra
Žaltys Žilvinas, 1983, Margaritos Janušonienės
nuotrauka, 2019

Stasys Karanauskas, The Čiurlionis Way sculpture
Žaltys Žilvinas (Žilvinas the Grass-Snake), 1983

7.

M. K. Čiurlionio kelio skulptūros *Žaltys Žilvinas*
perkėlimas į saugią patalpą 2019 m. pavasarį,
Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2019

Transferring the Čiurlionis Way sculpture *Žaltys
Žilvinas* to a safe storage in 2019

Varėnos rajono savivaldybė suvokia pareigą įamžinti Čiurlionio atminimą ir Čiurlionio kelio pradžią Senojoje Varėnoje kuo tinkamiau ir prasmingiau. Siekiant šio tikslo, glaudžiai bendradarbiaujama su M. K. Čiurlionio proanūkiu pianistu R. Zubovu, kultūros ir meno institucijomis, nevyriausybinėmis organizacijomis – Lietuvos dailės muziejumi (Nacionalinė dailės galerija, Palangos gintaro muziejus), Nacionaliniu M. K. Čiurlionio dailės muziejumi (M. K. Čiurlionio tapybos ir grafikos ekspozicija, Druskininkų M. K. Čiurlionio memorialinis muziejus), Lietuvių literatūros ir tautosakos institutu, M. K. Čiurlionio namais (Vilniaus miesto savivaldybė), Druskininkų miesto muziejumi (Druskininkų savivaldybė), Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejumi (Rietavo savivaldybė), Žemaičių dailės muziejumi (Plungės rajono savivaldybė), Palangos kurorto muziejumi (Palangos miesto savivaldybė), Varėnos kultūros centru (Varėnos rajono savivaldybė), Senosios Varėnos Šv. arkangelo Mykolo parapija, Čiurlionio draugija ir jos skyriais Čiurlionio kelio miestuose. Į nacionalinį M. K. Čiurlionio projektą įtraukti tradiciniai, daug metų organizuojami renginiai: tarptautinis menų festivalis „Druskininkų vasara su M. K. Čiurlioniu“, fortepijoninės muzikos festivalis Druskininkų M. K. Čiurlionio memorialiniuose namuose, tarptautinis M. K. Čiurlionio pianistų ir vargonininkų konkursas bei tarptautinis M. K. Čiurlionio muzikos festivalis Palangoje.

Čiurlionio kelią numatyta vystyti etapais. Pirmojo etapo metu, 2019 m., sukurtas pagrindinis įrankis – interneto svetainė www.ciurlioniokelias.lt su interaktyviu žemėlapiu ir lankytinų objektų aprašymais, aktualia informacija apie vykstančių renginių kalendorių. 2020–2021 m. numatyta plėtoti Čiurlionio kelio kultūrinių paslaugų sistemą, sudaryti ir vykdyti dabar veikiančių muzikos festivalių ir konkursų pagrindu bendrąją veiklų ir specialiųjų renginių programą³⁹. 2021 metai skiriami antrojo Čiurlionio kelio etapo pasirengimui – nuo 2022-ųjų jis turėtų tapti Rytų ir Vidurio Europos kultūros keliu, jungiančiu Lietuvą, Lenkiją, Vokietiją, Rusiją. 2022–2024 m. veiklų kalendorius ir 2025 m. jubiliejinių renginių programa šiuo metu dar

39 Kultūrinės topografijos savaitė *Čiurlionio Lietuva* tampa tradiciniu tęstiniu nacionalinio Čiurlionio kelio renginiu. 2020 m. ji vyko rugsėjo 22–28 d. ir tradiciškai prasidėjo Senojoje Varėnoje. 2019 m. vykusios kultūrinės topografijos savaitės renginiuose akcentuotas muzikinis Čiurlionio palikimas, o 2020 m. aktualizuoti Čiurlionio dailės kūriniai. Minint Čiurlionio 145-ąsias gimimo metines, septyniuose Čiurlionio nacionalinio kelio miestuose pristatyta 12 muzikinių peizažų programa „Čiurlionio zodiakas“ – bendras latvių ir lietuvių muzikų projektas. Dvylikai ciklo *Saulė eina Zodiako taku* paveikslų parinkta dvylika Čiurlionio fortepijoninių kūrinių. Džiazinė Čiurlionio kūrinių interpretacija – savitas būdas pamatyti ir išgirsti Čiurlionį kitaip.

nėra viešinami, nes nacionalinis Čiurlionio kelias tebėra pradinėje, kūrimo, stadijoje, o Kultūros ministerijos sprendimai dėl kelio formavimo ir plėtojimo priemonių viešai nepristatyti. Negausios publikacijos apie jį dažniausiai yra aprašomojo publicistinio ir populiarinamojo pobūdžio⁴⁰. Kritiškesnis požiūris išreikštas Kristinos Tamelytės straipsnyje „Nerangiai paskui Čiurlionį“. Autorė analizuoja interneto svetainės www.ciurlioniokelias.lt interaktyvaus žemėlapių veikimo principą ir atsiderančiuose prieduose pateikiamą informaciją. Pripažindama, kad pats sumanymas įterpti Čiurlionį ne tik kaip kūrėją, bet ir kaip gyvą, kūnišką, iš tiesų gyvenusį žmogų į kiekvieno, susidomėjusio nacionaliniu Čiurlionio keliu, kasdieninę patirtį yra labai skatintinas, autorė pasigenda vidinės žemėlapių logikos ir aiškumo:

Pats žemėlapis nėra intuityvus ir aiškus. Pavyzdžiui, pirminė logika lyg ir suprantama – ekrane atsiranda sužymėti miestai, o paspaudus miestų ikoną, pasirodo paties pasirinkto miesto žemėlapis, tačiau vidiniuose miestų žemėlapiuose nėra logikos, tvarkos, sąryšių, aiškaus naratyvo. Todėl nesunku pasimesti ir tenka spėlioti, nuo ko pradėti – kokią istoriją siūlo žemėlapių kūrėjai?⁴¹

K. Tamelytės nuomone, rimtas interaktyvaus žemėlapių informacinio turinio trūkumas – neapibrėžta tikslinė auditorija. Vieniems pateikiamos informacijos akivaizdžiai yra per mažai, kitiems – per daug, ji per sudėtinga. Ne mažiau aktualus tos informacijos pasiekiamumas, pasigendama aktyvesnės komunikacijos ir viešinimo strategijos. Čiurlionio kelio interneto svetainė kasdien yra reklamuojama per nacionalinį transliuotoją – Lietuvos radiją ir televiziją, tačiau Čiurlionio kelio maršrute dalyvaujančių muziejų interneto svetainėse šis nacionalinis kultūros kelias faktiškai nepristatomas, nors būtent čia galėtų būti talpinama išsamesnė informacija apie kelio objektus „pažengusiems vartotojams“⁴².

40 Margarita Janušonienė, „Mikalojaus Konstantino Čiurlionio kelio pradžia – Dzukijoje“, in: *Dainava*, dzūkų kultūros žurnalas, 2019, Nr. 2, p. 68–71; „Čiurlionio kelias: kur vyks kultūrinės topografijos meno savaitės ‚Čiurlionio Lietuva‘ renginiai?“, [interaktyvus], Milda Augulytė, Lietuvos rytas, 2019 05 24, [žiūrėta 2020-09-10], <https://www.lrytas.lt/kultura/meno-pulsas/2019/05/24/news/-ciurlionio-kelias-kur-vyks-kulturines-topografijos-meno-savaites-ciurlionio-lietuva-renginiai--10473327/>; Jurgita Jačėnaitė, *op. cit.*

41 Kristina Tamelytė, „Nerangiai paskui Čiurlionį“, in: *Naujasis Židinys-Aidai*, 2019, Nr. 5, p. 48–49.

42 Muziejų interneto svetainėse yra pristatoma aktuali informacija – Čiurlionio kelio projekto parodos ir renginiai, tačiau pasigendama greitai randamos informacijos apie patį projektą ir vietovėje esančią su Čiurlionio gyvenimu ir kūryba susijusią kontekstinę informaciją.

Tarptautiniu pretenduojantis tapti nacionalinis Čiurlionio kultūros kelias yra pagrindinė artėjančio 150-ojo gimimo metinių jubiliejaus ašis, tačiau yra ir kitų aktualijų. 2015 m. rugsėjo mėnesį Baltarusijos sostinėje Minske pastačius atminimo ženklą M. K. Čiurlioniui, kilo diskusija, ar pakankamai jo atminimas įamžintas Lietuvoje. Ar užtenka paminklų? Į tai dailėtyrininkas, buvęs ilgametis Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus vadovas Osvaldas Daugelis atsakęs, kad didžiausias paminklas Čiurlioniui yra nacionalinis jo vardo dailės muziejus, tinkamas kūrinių saugojimas, eksponavimas ir komunikavimo strategija juos aktualizuojant, o paminklo statymo Kaune atžvilgiu buvo gana skeptiškas⁴³. Panašios nuomonės yra ir R. Zubovas:

Menininkai savo darbais paminklus stato, fizinis paminklas – ne taip svarbu. <...> Gyvą paminklą M. K. Čiurlioniui stato žmonės, daugiau ar mažiau – entuziastai. Valstybė dar visiškai neatsisuko į šį menininką. <...> Minint M. K. Čiurlionio 100-metį sovietmečiu buvo padaryti nepaprastai dideli darbai. Buvo parašytos knygos, jo muzikos kūrinių redakcijos, sudaryta M. K. Čiurlionio bibliografija, surinkti apie ją rašyti straipsniai, kita medžiaga. Dabar, įamžinant M. K. Čiurlionio kūrybą, pavieniai žmonės dirba, bet labai trūksta fundamentalaus požiūrio, trūksta akademinio leidinio ar jų serijos, kur būtų iš naujo peržiūrėtas M. K. Čiurlionio palikimas. Tačiau tam reikia didesnio valstybinio užsakymo. Kiekviena šalis pasirenka vieną ar kelis menininkus, kurie ją reprezentuoja. Tų menininkų darbai išanalizuojami ir pateikiami pačiu aukščiausiu lygiu. Pas mus to trūksta – vis dar neturime tų vėliavnešių, kurie galėtų pristatyti mus visam pasauliui. M. K. Čiurlionis galėtų būti gal ir pats pirmas toks menininkas.⁴⁴

R. Zubovas visai pagrįstai konstatuoja, kad artėjant 150-ųjų Čiurlionio gimimo metinių jubiliejui nėra aiškiai suformuluoto „valstybinio

⁴³ Skulptorės Virginijos Venckūnienės ir dizainerio Jonas Venckūno sukurtas apytikriai dviejų metrų aukščio paminklinis rausvo granito akmuo su M. K. Čiurlionio kūrybos motyvais Lietuvos ambasados Baltarusijoje iniciatyva atidengtas skvere Minske, M. K. Čiurlionio gatvės pradžioje. Idėja įprasminti M. K. Čiurlionio atminimą Baltarusijoje kilo minint jo mirties šimtmetį – tuomet sumanyta gatvę Minske pavadinti jo vardu. Minint 140-ųjų gimimo metinių jubiliejų nuspręsta, kad gatvės pradžioje reikia ir atminimo ženklo su informacija apie M. K. Čiurlionį. Plačiau žr.: „Minske atidengtas paminklinis ženklas M. K. Čiurlioniui“, in: BNS, delfi, [interaktyvus], 2015 09 30, [žiūrėta 2020-09-09], <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/minske-atidengtas-paminklinis-zenklas-mkciurlioniui.d?id=69150482>.

⁴⁴ Plačiau žr.: Vaida Milkova, „Ar tinkamai įamžintas M. K. Čiurlionio atminimas?“, in: *Kauno diena*, [interaktyvus], 2015 10 12, [žiūrėta 2020-09-09], <https://kauno.diena.lt/naujienos/kaunas/menas-ir-pramogos/atminimo-zenklai-m-k-ciurlioniui-714531?psl=2>.

užsakymo“ ir veiksmingos jubiliejaus strategijos. Tikėtina, kad siekiant nacionalinį Čiurlionio kelią pakelti į tarptautinį lygmenį, tikslai bei instrumentai bus išgryninti, tobulinami ir plėtojami, tačiau neatidėliojant reikia nustatyti konkretų veiksmų planą ir veiklų kalendorių, kur ir kaip Čiurlionis bus reprezentuojamas. Interneto platforma www.ciurlioniokelias.lt atveria galimybes ne tik įterpti Čiurlionį kaip istorinę asmenybę ir genialų kūrėją į plataus žmonių rato kasdienybę, bet ir diferencijuoti auditoriją: pateikiamą informaciją galima nesunkiai struktūruoti ir suskirstyti pagal pateikiamos medžiagos profilius ir išsamumo lygius (nuo informacinių / publicistinių iki mokslinių tekstų). Tačiau turėtų būti rūpinamasi ir kitomis menininko kūrybos sklaidos strategijomis. Per praėjusius 50 metų tiriant įvairialypės Čiurlionio kūrybos palikimą ir pristatant jį Lietuvos bei tarptautinei auditorijai nuveikta labai daug. Iki 150-ųjų gimimo metinių jubiliejus būtų prasminga ir reikalinga parengti ir išleisti 1970 m. publikuotos bibliografijos tęsinį, išversti į kitas kalbas ir išleisti Čiurlionio literatūrinio palikimo tekstus.

Reziumė

Lyginant pasirengimą švęsti Čiurlionio 100-ųjų ir 150-ųjų gimimo metinių jubiliejus administravimo ir vadybos lygmeniu esama panašumų. Pirmuoju atveju sudarytos sąjunginė ir respublikinė organizacinės komisijos, antruoju – įgyvendindama Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatas, Kultūros ministerija sudarė darbo grupę nacionalinio Čiurlionio kultūros kelio koncepcijai sukurti. Tai leidžia manyti, kad jubiliejų ketinama deramai minėti valstybiniu lygmeniu. Minint 100-ųjų gimimo metinių jubiliejų, pastatyti paminklai Druskininkuose, įrengtas monumentalųjų skulptūrų kelias Čiurlionio gyvenimo ir kūrybos motyvais, surengtos konferencijos, koncertai, išleista solidžių leidinių, visus metus įvairūs renginiai vyko tiek didžiuosiuose miestuose, tiek Lietuvos provincijoje. Pasirengimas 150-ųjų gimimo metinių jubiliejui tebėra pradinėje stadijoje, koncepcija ir pirmieji jos įrankiai kuriami ir tobulinami, tačiau dar neturima visuminio požiūrio ir sutarimo, kaip jubiliejus turėtų būti įprasminamas. Arteįjant šiai progai, Čiurlionis, kaip asmenybė ir kūrėjas, išlieka aktualus, iki

galo nepažintas, galintis nustebinti. Kultūros filosofas Antanas Andrijauskas, ne vieną dešimtmetį tyrinėjantis Čiurlionio kūrybą, teigia:

Tai išskirtinio autentiškumo Menininkas, kurio kūrybos svarbą lietuvių kultūros, dailės, muzikos ir estetiškos sąmonės raidai tenka po istorinių virsmų vis naujai įsisąmoninti, nors ne visuomet šis intelektualinis veiksmas virsta Čiurlionio fenomenui skirtais tekstais. Daugiasluoksni jo kūryba turi savyje neišsakymo begalinumą, todėl kiekviename istoriniame tarpsnyje sušvinta naujomis spalvomis.⁴⁵

Mokslininkai Čiurlionio fenomeno tyrimus pristato jubiliejinių metų mokslinėse konferencijose⁴⁶, o kuriamas nacionalinis Čiurlionio kultūros kelias galėtų tapti platforma, kurioje kiekvienas, besidomintis Čiurlioniu, įvairiomis kalbomis rastų jam aktualią informaciją nuo patrauklių turistinių maršrutų ir lankytinų objektų aprašų iki naujausių akademinų tyrimų tekstų. Gana vangiai vykstantys pasirengimo artėjančiam jubiliejui procesai turėtų būti spartinami ir grindžiami pasauline žymių asmenybių reaktualizavimo praktika, pasiremiant šiuolaikiškomis technologijomis ir veiksmingais kultūros vadybos modeliais.

Gauta — 2020 09 27

⁴⁵ Antanas Andrijauskas, „Čiurlionio ir Muncho vizijų sąsajos: ieškojimai ir atradimai“, in: *Melancholija ir saulė: Munchas ir Čiurlionis*: Monografija, aut. Laima Marija Petrusėvičiūtė, Vilnius: Mintis, 2008, p. 8.

⁴⁶ Paskutinė tarptautinė mokslinė konferencija „M. K. Čiurlionio kūrybinis palikimas ir jo sklaida: vaizdai ir prasmės, tekstai ir kontekstai“, skirta M. K. Čiurlionio gimimo 145-osioms metinėms paminėti, surengta 2020 m. rugsėjo 18–19 d. Nacionalinėje dailės galerijoje Vilniuje.

Publikuoti šaltiniai

„M. K. Čiurlionis vardo galerijos įstatymas“, in: *Vyriausybės žinios*, 1922 01 17, Nr. 78 (689).

Nepublikuoti šaltiniai

Jarukaitienė Antanina, *Mikalojaus Konstantino Čiurlionio sodyba*, G400K, Druskininkai, Kultūros vertybės pagrindinis dosjė, Vilnius, 2003, in: Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos Alytaus skyriaus archyvas.

Margaritos Janušonienės pokalbis su Regina Svirskiene, 2020 02 03, in: Margaritos Janušonienės asmeninis archyvas.

Literatūra

Adomavičienė Nijolė, „Mikalojus Konstantinas Čiurlionis. Biografija“, [interaktyvus], 2019, [žiūrėta 2020-09-05], <http://ciurlionis.eu/lt/>.

Andrijauskas Antanas, „Čiurlionio ir Muncho vizijų sąsajos: ieškojimai ir atradimai“, in: *Melancholija ir saulė: Munchas ir Čiurlionis*: Monografija, aut. Laima Marija Petrusėvičiūtė, Vilnius: Mintis, 2008, p. 8.

Augulytė Milda, „Čiurlionio kelias: kur vyks kultūrinės topografijos meno savaitės, Čiurlionio Lietuva' renginiai?“, in: *Lietuvos rytas*, [interaktyvus], 2019 05-24, [žiūrėta 2020-09-10], <https://www.lrytas.lt/kultura/meno-pulsas/2019/05/24/news/-ciurlionio-kelias-kur-vyks-kulturines-topografijos-meno-savaites-ciurlionio-lietuva-renginiai--10473327/>.

Bialopetravičienė Laima, „Lietuvių dailės atgimimo šimtmetis“, in: *Dailė*, 2007, Nr. 1, p. 111.

Bruveris Jonas Vytautas, „M. K. Čiurlionio kūrybos recepcija okupacijų metais“, in: *Mikalojus Konstantinas Čiurlionis Vilniuje*: Mokslinių straipsnių rinkinys, sud. Nida

Gaidauskienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2016, p. 353–373.

Čiurlioniui 100, sud. Jonas Bruveris, Vilnius: Vaga, 1977, p. 3.

Jačėnaitė Jurgita, „Pirmuoju nacionaliniu kultūros keliu su bičiuliu M. K. Čiurlioniu“, in: Bernardinai.lt, [interaktyvus], 2019 05 24, [žiūrėta 2020-09-10], <https://www.bernardinai.lt/2019-05-24-pirmuoju-nacionaliniu-kulturos-keliu-su-biciuliu-m-k-ciurlioniu/>.

Jankevičiūtė Giedrė, *Dailė ir valstybė: dailės gyvenimas Lietuvos Respublikoje 1918–1940*: Monografija, Kaunas: Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 2003, p. 56.

Jankevičiūtė Giedrė, „Mikalojaus Konstantino Čiurlionio biustas“, in: *Kultūros paminklų enciklopedija. Rytų Lietuva*, t. 1, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996, p. 108.

Jankevičiūtė Giedrė, „Mikalojaus Konstantino Čiurlionio paminklas“, in: *Kultūros paminklų enciklopedija. Rytų Lietuva*, t. 1, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996, p. 109.

Janušonienė Margarita, „Mikalojaus Konstantino Čiurlionio kelio pradžia – Džūkijoje“, in: *Dainava*, džukų kultūros žurnalas, 2019, Nr. 2, p. 68–71.

Kamarauskienė Daina, „Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus 1921–2012 m. Istorinio portreto štrichai“, in: *Gimtasai kraštas: praeities ir dabarties kultūros metraštis*, t. 5, redaktorių kolegija: Vida Bagdonavičienė [ir kt.], Kaunas: Morkūnas ir Ko, 2012, p. 100–105.

Kašėta Algis, Patašius Algimantas, „Čiurlionio kelias“, in: *Kultūros paminklų enciklopedija. Rytų Lietuva*, t. 2, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1998, p. 290–291.

Kostkevičiūtė Irena, „M. K. Čiurlionio kelias“, in: *Čiurlioniui 100*, sud. Jonas Bruveris, Vilnius: Vaga, 1977, p. 261–264.

Kultūros vertybių registras. Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos. Mikalojaus Konstantino Čiurlionio kelio skulptūrų grupė, 2018 05 14 Nekilnojamojo

- kultūros paveldo vertinimo tarybos aktas Nr. KPD-AV-1239, [interaktyvus], [žiūrėta 2020-09-05], <https://kvr.kpd.lt/#/static-search-results/1ec79481-12c8-4cd6-8924-f26c3ff2a009//////////478>.
- Landsbergis Vytautas, *Vainikas Čiurlioniui. Menininko gyvenimo ir kūrybos apybraižos*, Vilnius: Mintis, 1980, p. 222.
- Lietuvos Respublikos istorijos ir kultūros paminklų sąrašas (1978–1990 m.)*, Vilnius: Savastis, 1993, p. 306.
- Lietuvos TSR kultūros paminklų sąrašas (tešinyš)*, Vilnius: „Pergalės“ spaustuvė, 1977, p. 35.
- Lubytė Elona, „Lietuvos dailės muziejaus šiuolaikinės lietuvių skulptūros rinkinio istorija: Vilniaus Jeruzalės sodo skulptūrų meno autonomijos siekiai ir jų kolekcija“, in: *Lietuvos dailės muziejaus metraštis 20*, sud. Danutė Mukienė, Vilnius, 2017, p. 67–110.
- Lubytė Elona, „Tyliojo modernizmo herojus naujų sovietmečio tyrimų šviesoje: socialinis skulptoriaus Vlodo Vildžiūno portretas“, in: *Acta Academiae Artium Vilnensis*, Vilnius, 2019, t. 95: *Ar buvo tyliusis modernizmas Lietuvoje?*, sud. a. Elona Lubytė, p. 131–170.
- Martinaitienė Gražina, „Dailininkai – dailininkui“, in: *Čiurlioniui 100*, sud. Jonas Bruveris, Vilnius: Vaga, 1977, p. 258.
- Milkova Vaida, „Ar tinkamai įamžintas M. K. Čiurlionio atminimas?“, in: *Kauno diena*, [interaktyvus], 2015 10 12, [žiūrėta 2020-09-09], <https://kauno.diena.lt/naujienos/kaunas/menas-ir-pramogos/atminimo-zenklai-m-k-ciurlioniui-714531?psl=2>.
- Mildažytė-Kulikauskienė Milda, *Sesers rūpestis. Valerijos Čiurlionytės-Karužienės gyvenimo ir darbų eskizai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2012, p. 30–33.
- „Minske atidengtas paminklinis ženklas M. K. Čiurlioniui“, in: *delfi*, [interaktyvus], 2015 09 30, [žiūrėta 2020-09-09], <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/minske-atidengtas-paminklinis-zenklas-mkciurlioniui.d?id=69150482>.
- „M. K. Čiurlionio gimimo vietos įamžinimo Senojoje Varėnoje idėjos konkurso rezultatai“, [interaktyvus], 2020, [žiūrėta 2020-09-25], <https://varena.lt/naujienos/m-k-ciurlionio-gimimo-vietos-iamzinimo-senojoje-varenoje-idejos-konkurso-rezultatai/>.
- „M. K. Čiurlionio gimimo vietos įamžinimo Senojoje Varėnoje idėjos projekto konkurso sąlygos“, [interaktyvus], 2020, [žiūrėta 2020-09-05], <https://varena.lt/aukcionai-konkursai/skelbiamas-m-k-ciurlionio-gimimo-vietos-iamzinimo-senojoje-varenoje-idejos-projekto-konkursas-2/>.
- Nedzelskis Adelbertas, *Čiurlionio kelias*, Mikalojaus Konstantino Čiurlionio 125-osioms gimimo metinėms skirtas Čiurlionio draugijos Druskininkų skyriaus leidinys – lankstinukas, Druskininkai: Dizainas SOFA, 2000.
- Nedzelskis Adelbertas, „M. K. Čiurlionio memorialiniam muziejui – 30“, in: *Druskonis*, 1993 m. gegužės 21 d., Nr. 19 (190); 1993 m. gegužės 21 d., Nr. 20 (191); 1993 m. gegužės 28 d., Nr. 21 (192).
- Rupeikienė Marija, Šiliniene Birutė, „Čiurlionių muziejinė sodyba“, in: *Kultūros paminklų enciklopedija. Rytų Lietuva*, t. 2, Vilnius: Savastis, 1998, p. 107–108.
- Tamelytė Kristina, „Nerangiai paskui Čiurlioni“, in: *Naujasis Židinys-Aidai*, 2019, Nr. 5, p. 48–49.
- Zubovas Rokas, „Mikalojus Konstantinas Čiurlionis“, [interaktyvus], 2019 [žiūrėta 2020-09-05], <http://ciurlionis.eu/lt/>.
- 2017 m. lapkričio 29 d. Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymas Nr. ĮV-1140 „Dėl darbo grupės sudarymo“, [interaktyvus], [žiūrėta 2020-09-05], <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/e3332070d50511e7910a-89ac20768b0f/asr>.
- 2018 m. rugsėjo 10 d. Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymas Nr. ĮV-665 „Dėl kultūros paveldo objektų paskelbimo valstybės saugomais“, [interaktyvus], 2018, [žiūrėta 2020-09-05], <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/193a6180b4ef11e88ff64a5ecc703f89b>.

Summary

The Anniversaries of Mikalojus Konstantinas Čiurlionis

Margarita Janušonienė

Keywords: Mikalojus Konstantinas Čiurlionis, anniversary, Varėna, Druskininkai, Čiurlionis Way, monument.

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis (1875–1911) is the most famous Lithuanian artist and a much-celebrated Lithuanian culture icon. This publication discusses the celebration of the 100th anniversary of Čiurlionis's birth in 1975, and the preparations taken for the upcoming 150th anniversary of the artist's birth.

In commemoration of the centenary of Čiurlionis's birth, in addition to the usual commemorative events, such as concerts, exhibitions, scientific conferences, and memorial evenings, the artist was more permanently memorialized: a series of wooden sculptures "The Mikalojus Konstantinas Čiurlionis Way" was installed en route from Senoji Varėna to Druskininkai. The sculptures were produced during creative residencies held in Perloja in 1975 and in Merkinė in 1976 by 26 talented folk artists (wood carvers, blacksmiths, and painters). They created 24 monumental sculptures and wayside shrines as their personal interpretations and reflections on Čiurlionis's work, which were built along the road from Senoji Varėna to Druskininkai. In the same year, a monument to Čiurlionis by the sculptor Vladas Vildžiūnas was erected in Druskininkai, and a bust of Čiurlionis by the sculptor Kazimieras Švažas was built in the courtyard of the Čiurlionis Memorial Museum. A comprehensive publication *Čiurlioniui 100* published in 1977 offered an overview of the main events of this jubilee year not only in Lithuania, but also in the then-Soviet Union and around the world.

In 2025, Čiurlionis's 150th birthday will be celebrated. In order to actualize the memory of the creator in a modern way, preparations have already

started. In 2017, a working group was set up at the Ministry of Culture to develop the concept of the first national cultural route – The Čiurlionis Way. The plan is to have the Čiurlionis Way meandering through Lithuania, and connecting various places related to the artist's life and work. The main landmarks of the way are Varėna, Druskininkai, Vilnius, Kaunas, Rietavas, Plungė, and Palanga. In addition, the plan is to extend this national route to include Poland, Germany, Russia, and other countries related to the artist by 2025. In 2019, a website with an interactive map was launched for the Čiurlionis Way (www.ciurlioniokelias.lt) in an effort to present the personality of the creator as widely and comprehensively as possible to a wider audience. The website offers the basic concentrated information about Čiurlionis, his works, and on-going events, while its main goal is to encourage people to travel according to the cultural topography map and personally experience the genius loci of the places where Čiurlionis lived or which he visited. The article explains if there have been noticeable changes in the organization of Čiurlionis's anniversary celebrations over the past 50 years, and discusses some of the new, as well as persisting, challenges encountered in this process.